محمد باقر ملکیان

نقد و معرفی

سال هشتم شماره اول و دوم بهار تا زمستان ۱۳۹۶

کتاب شیعه ۱۵ و ۱۶

نگاهی به کتاب قبسات من علم الرجال

چکیده: کتاب قبسات من علم الرجال از جدیدترین و مفید ترین نگاشته ها در کلیات علم رجال (و نیز بررسی رجالی بخشی از راویان حدیث) است.

این کتاب حاصل تلاش آقای سید محمد بکاء است که آن را از دستنوشته ها و تقریرات دروس حضرت استاد سید محمد رضا حسینی سیستانی (حفظه الله) جمع آوری کرده است.

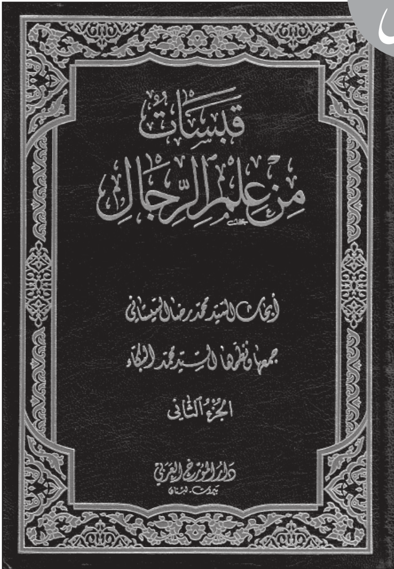
کتاب قبسات من علم الرجال که در ده فصل تنظیم شده، به بسیاری از مباحث مهم و کاربردی کلیات علم رجال، و نیز بررسی احوال راویان پر تکرار و در عین حال مورد مناقشه رجالیان پرداخته است.

یعد کتاب قبسات من علم الرجال من أحدث الدراسات الرجالية المعاصرة وأغزرها مادةً حول كليات علم الرجال ودراسة أحوال بعض رواة الحديث.

وقد تصدّى السيد محمد البكاء لاستخراج هذه المطالب من تقريرات دروس الأُستاذ السيد محمد رضا الحسيني السيستاني (حفظه الله) وجمعها وترتيبها.

وقد تم تبويب الكتاب في عشرة فصول، تعرض فيها السيد المؤلف إلى أهمّ المباحث الرجالية والمهمّة من كليات وقواعد علم الرجال، كما تعرض فيه إلى دراسة أحوال أهم رواة الحديث الذين تكرر ورود اسمهم في الأسانيد، وقد اختلفت فيهم كلمات الرجاليين.

نگاهی به کتاب قبسات من علم الرجال

کتاب قبسات من علم الرجال نگاشته‌ای در علم رجال (کلیات علم رجال و بررسی رجالی بخشی از راویان حدیث) است که جناب سید محمد بکاء از دست نوشته‌ها و تقریرات دروس جناب سید محمدرضا سیستانی (حفظه الله) جمع آوری و منتشر کرده است[1].

البته آن گونه که آقای سید محمد بکاء گفته است: آقای سید محمدرضا سیستانی هنگام تنظیم مباحث این کتاب، تغییراتی از قبیل تعدیل، حذف و اضافه اعمال کرده است[2].

ساختار کتاب:

این کتاب در ده فصل تنظیم یافته است:

فصل اول: حجّیت قول رجالی.

فصل دوم: تفسیر بعضی از اصطلاحات رجالیون.

فصل سوم: توثیقات عامّه.

فصل چهارم: بررسی احوال بعضی از روات.

فصل پنجم: حجیت مرسلات بعضی از روات.

فصل ششم: بررسی برخی از کتب رجال، تفسیر و حدیث.

فصل هفتم: بررسی اسانید صدوق و شیخ در مشیخه.

فصل هشتم: بیان مواردی از سقط، تحریف و تصحیف که در اسانید واقع شده است.

فصل نهم: تمییز مشترکات.

فصل دهم: فوائد متفرّقه.

آن گونه که ملاحظه می کنید، اهمّ مباحث مطرح شده در علم رجال در این فصول مطرح شده، و به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

محاسن کتاب

کتاب قبسات را می توان از جدیدترین نگاشته‌هایی به شمار آورد که به کلیات علم رجال پرداخته‌اند. این سبک نگاشته‌ها، سابقهٔ دیرینه‌ای ندارند و شاید کهن ترینِ این

قبسات من علم الرجال، أبحاث السید محمدرضا السیستانی، جمعها و ضبطها السیّد محمد البکاء، دارالورکاء، ۲۰۱۵م، الطبعة الأولی، ۶۲۴+۶۴۴ صفحه.

---

۱. این دست نوشته ها و تقریرات عبارتند از: وسائل الإنجاب الصناعیة، وسائل المنع من الإنجاب، بحوث فقهیة، بحوث فی شرح المناسک، دراسة حول علامات البلوغ فی الذکر والأنثی. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص ۵.

۲. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص ۵.

نگاشته‌ها قدمتی قبل از صفویه نداشته باشد؛ هرچند اقبال به این سبکِ نگارشی با نگارش مقدمه تنقیح المقال مرحوم مامقانی شروع شد، و سپس نمونه‌های مشابه چون قاموس الرجال، معجم رجال الحدیث، تهذیب المقال مرحوم ابطحی و... ادامه یافت.

علاوه براین‌ها، نوشته‌های مستقلّی دراین زمینه به رشته تحریر درآمده است، از جمله توضیح المقال مرحوم کنی، کلیات فی علم الرجال استاد سبحانی و... .

تورّق این اثر ارزشمند به وضوح نشان می‌دهد که با اثری جامع، دقیق وسودمند مواجهیم؛ اثری که به بیان نکات سودمند و استخراج مباحث ارزشمند از میان ده‌ها مصدر معتبر فقهی، روایی ورجالی همت گماشته است.

ازمحاسن این کتاب می‌توان به این موارد پرداخت:

۱. تفصیل سودمند وبدون ایجاز مباحث که باعث می‌شود خواننده کم‌تر با ابهام وسردرگمی مواجه شود.

البته اگر این کتاب تألیف مستقل بود شاید مؤلّف محترم با تفصیل بیشتر وهمچنین به مباحث بیشتری می‌پرداختند. مقایسه این کتاب با مقدمه ارزشمند قاموس الرجال ونیز مقدمه معجم رجال الحدیث، به وضوح، اختلاف کمی چشمگیر این کتاب را نسبت به دیگر مصادر نشان می‌دهد.

۲. شمول کتاب: این کتاب به مباحث مورد اهتمام در بخش کلیات علم رجال پرداخته است به گونه‌ای که کمتر مبحثی را می‌توان یافت که - ولو در حد اشاره‌ای جزئی و اجمالی - مورد توجه قرار نگرفته باشد. مقایسه سرفصل‌های مطرح شده در این کتاب با سرفصل‌های بسیاری از نگاشته‌های گذشته، مؤید این مدّعاست.

۳. ابتکارات: با مراجعه به جای جای این کتاب با استدلال‌های تازه در مباحث رجالی مواجه می‌شویم، مباحثی که در بسیاری از کتاب‌های دیگر به صورت جدی بدان پرداخته شده است. مثل اصالة العدالة[۳]، یا حجیت مراسیل بعضی از راویان[۴]، یا نمونه‌های تحریف و تصحیف و سقط در اسانید روایت[۵].

۴. نقل قول‌هایی از آیة‌الله سیستانی: از دیگر مزایای این کتاب نقل اقوالی است از آیة‌الله سیستانی که پیش از این درجایی بدان‌ها پرداخته نشده است، و از آن جا که کتاب‌های منتشر شده آیة‌الله سیستانی انگشت شمار است، این نقل قول‌ها - که در بر گیرنده فوائد مهم و علمی است - مغتنم می‌باشد. ازجمله این منقولات می‌توان به آرای آیة‌الله سیستانی درترتیب مشیخهٔ صدوق[۶] وتفسیر عبارت ابن قولویه در مقدمه کامل الزیارات[۷] و... اشاره کرد.

۵. مزیت دیگر این کتاب، پرداختن به راویان پرتکرار و مورد بحث است.

ازانبوه راویان شیعی، برخی ازآن‌ها به لحاظ جرح وتعریل، مورد اختلاف رجالیون‌اند وبررسی احوال آن‌ها درمباحث کلیات، در حقیقت تطبیق مباحث کلیات بوده و نوعی تمرین وکارگاه آموزشی درمباحث رجالی است. اسحاق بن عمّار[۸]، احمد بن هلال عبرتائی[۹]، اسماعیل سکونی[۱۰]، حسین

---

۳. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص ۱۵۸.
۴. نک: قبسات من علم الرجال، ج۲، ص ۶۴-۷.
۵. نک: قبسات من علم الرجال، ج۲، ص ۲۹۷-۴۰۶.
۶. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۲، ۵۸۳ ومقایسه کنید با القواعد الفقهیة (تقریرات درس آیة‌الله سیستانی)، ص۳۶۹.
۷. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص۹۱
۸. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص ۲۰۳.
۹. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص ۱۸۴
۱۰. نک: قبسات من علم الرجال، ج۱، ص ۲۱۴.

بن یزید نوفلی[11]، داود رقی[12]، علی بن حدید[13]، علی بن ابی حمزه بطائنی[14]، محمّد بن سنان[15]، و مسعده بن صدقه[16] از جمله این راویان اند که در کتاب بدان ها پرداخته شده است.

کتابی این گونه که هم از لحاظ کمّی به بسیاری از مباحث پرداخته و هم از لحاظ کیفی (که از استدلالی در رد یا اثبات مطلبی فروگذار نکرده) درخور توجه طلاب حوزه های علمیه و دانشجویان علوم حدیث است و چه بسا بتوان بر اساس مباحث آن، درس نامه ای سودمند از این نگاشته ارزشمند تهیه کرد.

***

علی رغم مزایا و محاسن غیر قابل انکار این اثر، نقاط ضعفی نیز در این کتاب به چشم می خورد. از جمله این که:

۱. کتاب قبسات، تألیف مستقلّ نیست، بلکه جمع آوری از دیگر کتب استاد آقای سید محمد رضا سیستانی است، از این رو این کتاب مقدّمه ای ندارد و یا پیوند و ارتباط بین بحث ها، گاه مراعات نشده است.

۲. همچنین در چنین کتاب هایی که به قلم مؤلّف نیست، صحّت انتساب مطالب کتاب به مؤلّف آن، با تقریظ و تأییدهایی از جانب مؤلّف تأیید می شود، امّا کتاب قبسات بدون این گونه تقریظ ها و تأییدهاست. البته بسیاری از کتاب های استاد سید محمّدرضا سیستانی که این مباحث در آن ها چاپ شده، قبلاً چاپ شده و مورد تأیید ایشان قرار گرفته است و از این جهت نیاز به تقریظ کم تر است، امّا برخی از این کتاب ها هنوز چاپ نشده است. از سویی آنچه در کتب چاپ شده آمده نیز - بعینه - در این کتاب نیامده است، بلکه چنان که آقای سید محمد بکاء در مقدّمه گفته اند جناب آقای سیستانی تغییراتی در آن اعمال کرده اند[17].

۳. نقص دیگر این کتاب، نداشتن فهارس فنی و حتّی فهرس منابع و مآخذ است که در این گونه کتاب ها به شدّت مورد نیاز است.

البته این گونه معایب که صوری و ساختاری است و نه کیفی و محتوایی، همگی در چاپ های بعدی قابل استدراک است. توفیق مؤلف محترم کتاب و نیز استاد سید محمّدرضا سیستانی را در تکمیل این کتاب آرزومندیم.

از سوی دیگر پختگی و اتقان مباحث این کتاب و نیز جامعیت کم نظیر این اثر نسبت به آثار مشابه، باعث شده که این معایب کم تر به چشم بیاید.

---

۱۱. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۲۲۹.
۱۲. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۲۳۹.
۱۳. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۳۶۴.
۱۴. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۳۴۰.
۱۵. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۴۰۶.
۱۶. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۵۱۸.
۱۷. نک: قبسات من علم الرجال، ج ۱، ص ۵.

نگاهی به کتاب قبسات من علم الرجال

پدیدآورنده (ها) : ملکیان، محمد باقر

فلسفه و کلام :: نشریه کتاب شیعه :: بهار تا زمستان ۱۳۹۶ - شماره ۱۵ و ۱۶

صفحات : از ۵۱۸ تا ۵۲۲

آدرس ثابت : https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1620657

تاریخ دانلود : ۱۴۰۲/۰۸/۱۹

